
Bojan Rizvan – Ante Crnčević
LITURGIJA U OZRAČJU NOVE EVANGELIZACIJE
The role of the liturgy in the process of evangelizing

UDK: 291.3+266
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: 6/2011.

Sažetak

*Otkrivajući važnost nove evangelizacije u poslanju Crkve, autor u svojem radu nastoji prikazati ulogu liturgije u samom procesu evangelizacijskog djelovanja. Slijedeći misao pape Benedikta XVI. izrečenu u dokumentu osnutka Vijeća za novu evangelizaciju *Ubicumque et semper*, autor pokušava pronaći mjesto liturgiji i njezinu teološkom izričaju koji predstavlja svojevrsni kompendij oživotvorenja nove evangelizacije. Tako kroz pojedine neuralgične točke s kojima se susreće proces nove evangelizacije, poput modernog shvaćanja vremena, sekularizma koji mijenja značenjsku vrijednost obrednosti, kulturološkog i sociološkog aspekta asimilacije suvremenog društva, problema gubitka osjećaja za sveto, infantilizma vjere, autor prepoznaje liturgiju kao iskustveni odgovor na suvremena traženja i kao trajni korektiv poslanja nove evangelizacije. Zbilja po kojoj postajemo dionici Kristova djela spasenja omogućuje nam i svježinu koraka u navještaju evangelizacijskog pologa.*

Ključne riječi: nova evangelizacija, liturgijsko vrijeme, liturgijska obrednost, liturgijska kultura, liturgijska antropologija, liturgijska pedagogija

UVOD

Papa Benedikt XVI. svojim apostolskim pismom u obliku “*Motu proprio*” *Ubicumque et semper*¹ kojim je osnovao Vijeće

---

¹ U cijelom radu kad ističemo govor pape Benedikta XVI. misli se pritom na: Papa BENEDETTO XVI., Lettera Apostolica in forma di “*Motu Proprio*” *Ubicumque et semper*, con la quale si istituisce il Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione (21 settembre 2010.) u: <http://www.vatican.va/>

za promicanje nove evangelizacije', donosi jasne smjernice i odvažne početne korake na dugom i teškom putu ostvarivanja nove evangelizacije. Ističući obvezu naviještanja Kristova evanđelja kroz život svih krštenika, Papa započinje od Krista kao prvoga evangelizatora koji je ljepotom svoje riječi zahvatio živote učenika. Poučena primjerom Krista, Crkva je za svoje poslanje uvijek zahtijevala nove oblike i programe navještaja koji su bili uvjetovani mjestom, situacijom i povijesnim trenutkom. Upravo nas na takvo proučavanje društva i njegovih uvjetovanosti potiče Benedikt XVI. i to društvâ i kulturâ koje su stoljećima izgledale prožete Evanđeljem, a sada su cjelovito izmijenili sliku našeg prihvaćanja svijeta. Ogroman napredak znanosti i tehnologije, proširenje mogućnosti života i prostora individualne slobode, promjene na ekonomskom polju, kretanje stanovništva s tendencijom stvaranja novih kulturnih ozračja, gubitak osjećaja za sveto i samih temelja života vjere što čovjeka nužno dovodi do stvaranja slike o sebi kao gospodaru vremena, infantilizam vjere koji odvodi u život izvan kršćanskog prostora, isključivanje Boga iz važnih trenutaka života, pa sve do sinkretizma koji nude pojedine sekte i ubrzanog sekularizma bez svojeg jasnog temelja, svjedoci su te promjene koja očekuje stalno traženje odgovarajućih sredstava i odgovarajućeg jezika za novi navještaj vjere.

Upravo je Drugi vatikanski koncil odredio Crkvi zadatak očitavanja znakova vremena,² što ona vjerno i čini u suradnji teoloških disciplina s ostalim bilo humanističkim, društvenim, prirodoslovnim ili pak tehničkim znanostima. Tako će, primjerice, mnoge teološke discipline pronaći svoj *locus theologicus* u programu djelovanja Crkve kroz pokret nove evangelizacije: moralna teologija na području znanstvenog napretka u tehnološkom, medicinskom ili komunikologijskom smislu; fundamentalna teologija u okvirima susreta sa sekularizmom i sinkretizmom; dogmatska u pronalaženju novog govora vjere prihvatljiva suvremenom čovjeku; biblijska u polazištima

---

holy_father/benedict_xvi/apost_letters/documents/hf_ben-xvi_apl_20100921_ubicumque-et-semper_it.html (6. 7. 2011.). Službeni hrvatski prijevod još nije objavljen, no neslužbeni se može pronaći u: <http://www.paxtibi.net/?p=1583> (6. 7. 2011.).

² Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 4, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2002. (dalje: GS).

utemeljenima na Kristovu poslanju apostola; katehetika pak na području konkretnog navještaja unutar kateheze. No, opravdano se smijemo upitati gdje je mjesto teologiji liturgije i ima li ona što o ovome reći?

1. LITURGIJSKO VRIJEME: KORISNA NEKORISNOST

Odgovor je očekivano potvrđan, ali je potrebno spomenuti kako se vrlo rijetko ističe važnost i uloga liturgije u tom procesu koji zahvaća čitavu Crkvu. Liturgija ima svoje specifično mjesto u kršćanskom društvu i vremenu, te ona prema Matuliću, čak “treba stajati u službi tumačenja znakova vremena”³ budući da u sebi nosi prostor djelatne i posadašnjene (*hic et nunc*) objave Boga i njegova spasenjskog djelovanja. No, i tu je potrebno točnije i preciznije određenje pojma liturgije, kao i vremena kakvog ona poznaje. Ako želimo znakove vremena poistovjetiti i sa suvremenim shvaćanjem vremena, nužno se dovodimo u prostor konfrontacije sa samom liturgijom i njezinim shvaćanjem. Suvremeno, naime, shvaćanje vremena djeluje po jednostavnom i jednostranom načelu: *‘Time is money’* (‘Vrijeme je novac’), čime se želi istaknuti kako je jedini kriterij vrjednovanja vremena profitabilnost. Takvo nedostatno shvaćanje vremena predstavlja za cjelokupnu teologiju, a posebno za liturgiju koja u sebi nosi pečat Vječnoga, problem preko kojega se ne može prijeći i kojemu je nužno naći ispravno utemeljenje i pravilno usustavljenje u konkretni govor istinitosti.

Liturgija sa svojim slavljem koje se događa u vremenu biva svjedokom, po svojoj naravi kao bogoljudski čin Kristova svećeničkog djelovanja, dolaska punine vremena u Božjem Sinu koji silazi iz vječnosti (usp. Gal 4,4). Ta punina vremena pak biva svjedokom zahvata Vječnoga i njegove vremenitosti koja je nemjerljiva (budući da vječnost u sebi ne nosi mjere), unutar našeg vremenski mjerljivog i iskustveno prolaznog svijeta. U vječno koje se očituje u neprestanom “sada” (*nunc et hodie*) unosi se po liturgijskom slavlju onaj vremeniti “sada”, te se tako događa ‘čudesna razmjena’ (*admirabile commertium*) vremenitog u vječno i vječnog u vremenito, tj. vremenito pripušta mjesto vječnom, a vječno pak biva dohvatljivo unutar vremenitog, te samim time

---

³ Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Zagreb, 2009., str. 62.

postaje i iskustveno. Liturgija, dakle, koja posjeduje u svojoj naravi vječnu dimenziju nosi jedino ispravno određenje kriterija vremenitosti. Vječnost zapravo postaje kriterij promatranja sadašnjosti i povijesti. Vječnost je, štoviše, kako tvrdi Jacob Taubes, “izvor vremena i povijesti.”⁴ Zato nam upravo vječno pomaže unutar shvaćanja trostupnjovitog vida vremena, budući da ona i prošlost i sadašnjost i budućnost promatra u vječnom “sada”, te se iz toga izvora dade očitati smisao naše molitve sadašnjeg trenutka za prošle događaje (osobito za preminule) i buduće događaje koje povjeravamo providnosti Vječnoga.

Kako vidimo iz navedenog, liturgijsko ispravno shvaćanje vremena uvodi nas u njegovu novo vrjednovanje. “Crkva u liturgiji živi vječnost i tako vječnošću preobražava vrijeme.”⁵ Takvo nas, u potpunosti eklezijalno poimanje vremena, obasipa novošću slavljenja vjere. Suvremenost svijeta obilježena ‘ropskim’ tumačenjem vremena po principu korisnosti, liturgija sa svojim blagdanskim slavljinama, prema Crnčeviću, suprotstavlja “*nekorisnost vremena*.”⁶ Liturgija, kako vidimo, svoje vrijeme ne vrjednuje kroz njegovu korisnost, nego kroz njegovu svrhovitost, odnosno učinkovitost. Pritom, učinkovitost ne treba promatrati unutar anabatske (uzlazne), nego katabatske (silazne) dimenzije koja ističe Božje spasenjsko djelovanje dogođeno jednom u vremenu. Dakle, iskoristivost vremena koje nudi svijet i čiji je jedini i temeljni kriterij uspjelosti i ispunjenosti vremena, liturgija Crkve suprotstavlja vremensku neiskoristivost slavljenja vjere koja svoj temelj pronalazi u punini vremena koja je obilježena uvremenjenjem Vječnoga. Upravo neiskoristivost liturgijskog vremena svjedoči o njegovoj korisnosti, čak, štoviše, o njegovoj potrebitosti.

Unutar takvog poimanja vremena koje izrasta iz teologije liturgije može se pronaći u potpunosti adekvatan, temeljit i istinit odgovor koji u svojem navještaju mora imati nova evangelizacija. Bez ovakvog poimanja vremena, koje je utemeljeno ne samo na biblijskoj istini, već i na crkvenoj predaji koja je nositelj istine, a svoje izvorište ima u zbilji slavljениh otajstava, svaki govor nove evangelizacije upada u opasnost poistovjećivanja i

⁴ Jacob TAUBES, *Zapadna eshatologija*, Zagreb, 2009., str. 12.

⁵ Ante CRNČEVIĆ – Ivan ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije. Teološka polazišta za novost slavljenja i življenja vjere*, Zagreb, 2009., str. 319.

⁶ Ante CRNČEVIĆ – Ivan ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije*, str. 315.

neautentičnosti te uvodi u prostor magljenja identiteta življenja vjere. Nova evangelizacija treba jasnom aksiomu suvremenog poimanja vremena baštinjenog još iz daleke antike “sve teče” (*Heraklit*) suprotstaviti aksiom “sve istječe”, i to iz jednoga Izvora koji početka i kraja nema, koji je vječni. Upravo zato liturgiju, kao izraz Vječnoga u vremenitome, možemo promatrati pravim istokom života Crkve, a time i istokom djelovanja u procesu nove evangelizacije.

Takav nas dakle proces i takvo nas otkriće vremena uvodi u njegovo istinsko poznavanje, te u njegovu nemogućnost ‘da nas pregazi’. No, ipak mi ne postajemo tim poznavanjem ‘gospodari vremena’, kako se može na prvi pogled učiniti, nego postajemo nepokolebljivi ispovjedaoci istine neprolaznoga koji se pokazao u vremenu kao Vječni. Sada je dakle jasno da potrebi teološkog promatranja znakova vremena, liturgija i njezin okvir promatranja vremenitosti daje cjelovitu sliku takvih znakova. Naime, znakovi vremena pred koje se stavlja Crkvu, teologiju i liturgiju mogu biti ispravno shvaćeni samo ako u sebi nose liturgijski pečat znaka vječnosti, ako postanu »znakovi vječnosti.«⁷ Vječnost je jedino opravdanje i jedini razlog bavljenja znakovima vremena, drugog cilja i interesa nema. Liturgija je snažni svjedok te istine, te je upravo zbog tog čišćenja natruha krivog shvaćanja sintagme ‘znakova vremena’ potrebna u projektu nove evangelizacije kao njezin putokaz unutar susreta sa suvremenim svijetom i njegovim radostima i nadama, žalostima i tjeskobama.⁸

2. LITURGIJSKA OBREDNOST: PROSTOR IZRICANJA OTAJSTVA

Drugotni element koji papa Benedikt XVI. stavlja pred projekt nove evangelizacije predstavljajući ga kao jedan od problema suvremenog čovjeka jest *sekularizacija*, odnosno *sekularizam*. Da ne bi došlo do semantičkog preklapanja tih dvaju različitih pojmova potrebno je njihovo točno određivanje. Ponajprije, potrebno je ukazati na korijen same riječi. Riječ sekularizacija, odnosno sekularizam dolaze od latinske riječi *saeculum* koje ima značenje “ljudski, čovječji vijek; potomstvo, naraštaj; stoljeće, vijek”, ali jednako tako i “svijet, svjetovno, duh vremena”. Takvo

---

⁷ Isto, str. 322.

⁸ Usp. GS br. 1.

nas etimološko podrijetlo riječi dovodi do dvostrukog značenja, te je se može shvatiti u kontekstu vremena, ali i u kontekstu svijeta u odnosu na nešto što (ne) pripada njemu. U kontekstu vremena ona označuje jedan period, a u kontekstu svijeta pak posvjetovljenje koje sa sobom nužno nosi profanizaciju, odnosno desakralizaciju, a time i dekristijanizaciju. No, sekularizacija, prema nekim autorima,⁹ označava legitiman proces razvoja, dok se sekularizam shvaća kao neko uvjerenje, tj. ideologija koja ima moć odbacivanja i zanemarivanja vjere i vjerskih utemeljenja, jer umanjuje slobodu i prijeći intelektualni razvoj. Zato ćemo ponajprije u ovom razmišljanju govoriti o sekularizmu kao onoj ideologiji kojoj je zadatak promijeniti kvalitativnost obrednosti liturgijskog događaja koji proizlazi iz vjere.

Proces sekularizma donijet će jedan potpuno novi kulturološki kontekst koji će u sebi nositi svaki otklon od religioznog. No, prema zapažanju Mircee Eliade, mnogi 'nereligiozni' ponašaju se još religiozno, i ne znajući to. Štoviše, moderni 'nereligiozni' čovjek raspolaže čitavom jednom skrivenom mitologijom i brojnim istrošenim obredima.¹⁰ Takvo nas zapažanje može začuditi, jer otklon od religioznog ponajprije se očituje i u otklonu od obrednosti. Ali ipak, ovdje nije došlo do potpunog otklona već do njegova preformuliranja i neispravnog shvaćanja. Tako su, primijetiti će Ivica Žižić, "današnji *hramovi sreće* – trgovački centri – a to isto vrijedi i za *medijske spektakle*", postaju "suvremenim *obrednim mjestima* gdje se konzumiraju *svjetovne obrednosti*",¹¹ čime se, primjećujemo, mijenja pojam obrednosti, kao i njegovo mjesto vršenja, odnosno slavljenja.

Iz svega navedenog, postaje jasno, kako je obred ipak "najvlastitije mjesto očitovanja i ostvarenja čovjekova čovještva, ali i očitovanja Božjega božanstva",¹² te se iz te svijesti rađa potreba uspoređivanja i definiranja obrednosti unutar liturgijskog otajstva kao eminentnog mjesta susreta Boga i čovjeka po obrednom činu. Sekularizam sa svojim snažnim

⁹ Posebice talijanskom 'filozofu utjelovljenja' Gianni Vattimu u: Gianni VATTIMO, *Credere di credere*, Cernusco, 1996., str. 42; i našem prizatom hrvatskom misliocu Željku Mardešiću, u: Željko MARDEŠIĆ, *Rascjep u svetome*, Zagreb, 2007., str. 243-280.

¹⁰ Usp. Mircea ELIADE, *Sveto i profano*, Zagreb, 2002., str. 124.

¹¹ Ivica ŽIŽIĆ, *Plemenita jednostavnost. Liturgija u iskustvu vjere*, Zagreb, 2011., str. 56.

¹² Ivica ŽIŽIĆ, *Plemenita jednostavnost*, str. 64.

zahvatom koji rađa desakralizacijom svega, pa tako i same obrednosti, dovodi obrednost u određenu krizu identiteta. Takva se kriza može nadvladati samo ponovnim jasnim izricanjem temelja obrednosti. Taj se pak temelj ne smije tražiti unutar ovosvjetskog, jer ga ono beskrajno nadilazi, a nadilazeći ga, ono se pokazuje kao nešto nikad u potpunosti razumu dohvatljivo, očituje se kao Otajstvo. Liturgija kroz svoj obred pronalazi svoje mjesto izricanja Otajstva kojim označujemo Božje spasenjsko djelovanje te čovjekov odgovor na taj *actio Dei*. Naime, obred je uvijek u službi Otajstva, a nije Otajstvo u službi obreda. Taj nas razlog potiče na novo vrjednovanje obrednosti kao one koja govori o zbilji kroz određenost, tj. uređenost. Liturgija tako shvaćena biva određenost uređene zbilje (obrednost) i određenost uređenom zbiljom (otajstvenost). Uređenost je, znamo, uvijek svjedok sustavnosti i kontinuiteta, a upravo su to dva bitna elementa u izgradnji istinitosti, u ovom slučaju istinitosti obreda.

Obred koji se podvrgava samo osobnim zahtjevima i udovoljenjima kao što se često predstavlja nedefinirani obred sinkretizma, nije istinit obred, jer obred svoju istinitost ponajprije preuzima iz jednog povijesno utemeljenog događaja. Taj povijesno utemeljen događaj nikada nije događaj koji ima vezu samo s pojedincem, nego je stvarnost koja zahvaća zajednicu, stvarnost univerzalnog karaktera. Komunitarna dimenzija liturgijskog obreda Crkve ne biva svjedokom vezanosti i traženja interesne sfere u zajednici, nego uključenje pojedinca u zajednicu koju je pozvan izgrađivati svojim životom.

Osim nedostatka zajedničarske dimenzije, obred sinkretizma posjeduje i naznaku proizvoljnosti. Naime, upravo je proizvoljnost svjedok neuređenosti i predstavlja “strukturu obreda obnavljanja”¹³ koji u sebi ne nosi trajan spomen i aktualizaciju. Taj ‘obred obnavljanja’ ne rađa ispunjenošću, nego isfrustriranošću koja se manifestira kroz svaki otklon usustavljivanja i točno određenoga obrednoga koda slavljenja događaja koji se uprisutnjuje. Takvo nas poimanje dovodi i do trećeg elementa koji ne sadrži sekularizirani obred, a prisutan je u liturgijskom: iskustvo je vezano uz obred. Obred kao posrednik iskustva vjere uz sebe veže snažnu tendenciju formuliranja tog iskustva u jasno izrečenu formulu vjere. To iskustvo uvijek je

---

¹³ Mircea ELIADE, *Sveto i profano*, str. 125.

prisutno na osobnoj razini, ali pokreće čitava čovjeka na put uključivanja svoje osobe u življeno svjedočanstvo iskustva, i to ne kroz ponavljanje, nego kroz spomen-činsko obredno uprisutnjivanje objekta iskustva – Otajstva. To uprisutnjivanje omogućuje trajan spomen spasenjskog događaja, koji ne gubi svoj smisao ponovnom aktualizacijom, nego trajno produbljuje već doživljeno iskustvo spašenosti.

Zanemarivanju obrednosti vjerničkog življenja koje pruža sekularizam i čiji utjecaj se čak prenosi i na samu teološku misao unutar Crkve (sve do tog stupnja da bi bilo dobro u potpunosti se odreći obrednosti), liturgijski spomen donosi djelatnost drugačijeg stupnja i utemeljenja. Naime, problem obrednosti ne sastoji se u njezinim činima (kako to misli sinkretizam), nego u njezinu shvaćanju. Nedostatak teološkog shvaćanja i utemeljenja pojedinog obrednog čina uvodi u ritualizam koji nije kadar predstaviti vjeru koja slavi aktualizirajuće događaje spašenja. *Ritualizam* - ako je okrenut prema sebi, odnosno u sebe - ne pruža dubinu slavljenja i življenja Otajstva, nego uvodi u slavljenje i zadovoljavanje samoga sebe, svojih interesa i uspješnosti.

Projekt nove evangelizacije ukorijenjen u liturgijsko shvaćanje i slavljenje obrednosti pruža ispravan odnos prema obredu pokazujući jasno, i ne bježeći od istine, da je i sam obred koji nosi simbolični značaj (upućuje na stvarnost) potreban preoblikovanja. Obred jest promjenjivi dio liturgije koji se može ili čak mora mijenjati¹⁴ odgovarajući na potrebe sekularizacije (razvojni proces) i promjena simboličke vrijednosti predmeta korištenih u bogoslužju. Nova evangelizacija tako pokazujući u liturgijskom slavlju autentičnost poziva na promjenu i na približavanje suvremenom čovjeku odgovara potrebi naviještanja Evanđelja svakom stvorenju. No, dok se mogu priželjkivati promjene u obredu koje bi, slijedeći misao Drugoga vatikanskoga koncila, na bolji način komunicirale otajstvenu zbilju, što je ponajprije u nadležnosti crkvenog učiteljstva, valja istaknuti kako liturgijski obredi koje slavimo u sebi nose snažan evangelizacijski plog. Tek je potrebno taj plog 'staviti u opticaj'. Kako to postići?

¹⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum Concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (22.XI.1964.), br. 21, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2002. (dalje: SC).

Smatramo da su naši hrvatski biskupi, razmišljajući upravo o tom pitanju, već davno upozorili na nužnost tjednog sastajanja izabrane skupine vjernika u župnim zajednicama. Takve bi skupine, koje se običava zvati 'liturgijskim grupama', trebale odigrati ključnu ulogu u naporu da liturgijski obredni i evangelizacijski polog bude dohvatljiv svim dionicima liturgijskog slavlja. Naši su biskupi ovako istaknuli: "Živo preporučujemo i potičemo sve koji vode župne i druge liturgijske zajednice da (...) u svojim sredinama uspostave *liturgijske grupe*, tj. da se voditelji zajednica – koliko je moguće – *tjedno* sastaju s manjom skupinom zauzetih vjernika na razmišljanje i molitvu, na razgovor i vježbu u smislu pripreme osobito nedjeljnih i blagdanskih slavlja."¹⁵ Na takav put oživljavanja i aktualiziranja liturgijskoga obrednoga i evangelizacijskog pologa naši biskupi upozorili su i u dokumentu *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*.¹⁶ Uvjereni smo da bi takvim inicijativama liturgičari i liturzi (naime, predvoditelji liturgijskih slavlja) našoj Crkvi podarili evangelizacijsko blago liturgije kao što, na svoj način, katkad udaljeni od liturgije Crkve, čine brojni duhovni pokreti u svojim tjednim, čak i nekoliko puta tjednim sastajanjem i produbljivanjem vlastitih duhovnih ciljeva. Dodajmo, k tome, da spomenute liturgijske skupine sada imaju sjajnu građu za (d)oživljavanje liturgijskoga sadržaja – pored drugih bibliografskih jedinica – tri sveska, koja dotiču i produbljuju, takoreći, sav liturgijski polog, naših hrvatskih liturgičara Ivana Šaška i Ante Crnčevića (*Per signa sensibilia, Na vrelu liturgije*), te Ivice Žižića (*Plemenita jednostavnost*). Takvim bi predanim radom vjernika zahvaćenih liturgijskom zbiljom slavljani obred postao svjedočanstvom istine i snagom navještaja.

3. LITURGIJSKA KULTURA: SVJESNOST ISTINSKE POVEZANOSTI

Nadalje, susrećući se s problemima suvremenoga društva papa Benedikt XVI. uočava važnost onih *ekonomskih* problema, budući da su upravo oni temelj razjedinjenosti tog istog društva. Papa promatrajući suvremene procese u svjetskoj politici, uočava promjenu čitavoga sociološkoga i kulturološkoga određenja

---

¹⁵ HRVATSKI BISKUPI, *Liturgija i život Crkve. Poslanica*, Zagreb, 1989., str. 22.

¹⁶ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000., str. 108.

društva. Taj se preobražaj nipošto ne događa najednom, niti prolazi bez svojih posljedica. Uvjetovanost dobrih državnih odnosa na temelju korisnosti energija pojedinih zemalja stvara kulturu korisnosti i iskorištavanja pojedinih 'malih' naroda koji se u tom procesu uvijek pojavljuju kao gubitnici 'velikih' sila. Takva međuovisnost naroda o 'velikim vladarima svijeta', prema Benediktu XVI., nije dopustiva i potrebno je tu ponovno otkriti važnost Crkve kao zajednice u kojoj su svi braća i sestre, u kojoj još vrijedi (ili bi barem trebalo vrijediti) načelo iz prvih apostolskih vremena: "sve im bijaše zajedničko" (usp. Dj 2,44; 4,32), zajednice koja svojim životom kritizira suvremeno društvo.

Unutar takve pojave modernog vremena kroz okupljanje naroda potrebno je pokazati mogućnost življenja jedinstva vjere različitih naroda, kultura i društava u zajednici – Crkvi. Upravo govor o Crkvi pruža mogućnost ispravnog suprotstavljanja govoru današnjice koji nigdje ne vidi mogućnost iskrenog i neiskoristivog zajedništva i jedinstva, osim suradnje iz korisnosti, i to po načelu: 'usluga za uslugu', ili pak rečeno u duhu Renéa Girarda, po načelu 'žrtvenog jarca' koji će biti temeljem ujedinjenja društva u kojem vlada odnos prijelaza od *svi protiv svih* na *svi protiv jednoga*.¹⁷ Takvo društvo jasno pokazuje kako je "nasilje utemeljiteljski mehanizam suvremenih država"¹⁸ i kako je "istinska pokretačka snaga napretka polagani raspad zatvorenih društava utemeljenih na mehanizmu žrtve".¹⁹ No sve to pred nas stavlja pitanje kako onda danas pojmiti Crkvu i gdje je najočitije njezino jedinstvo, odnosno koji je njezin konstitutivni temelj zajedništva?

Tim se pitanjem bavio već Drugi vatikanski koncil, te je svoj odgovor pokušao dati promatrajući Crkvu u okviru liturgije. Naime unutar liturgijskog obreda Crkva prepoznaje svoj identitet. Ona je sudionica Božjeg spasenjskog djelovanja i jedna od subjekata liturgijskog slavlja, te se u liturgiji očituje njezina prava narav kao one koja je "ljudska i božanska, vidljiva i nevidljiva, gorljiva u djelovanju, a odana kontemplaciji, prisutna u svijetu, a ipak putnica" te kako "liturgija pokazuje

¹⁷ Usp. René GIRARD, *Promatrah Sotonu kako poput munje pade*, Zagreb, 2004., str. 54.

¹⁸ René GIRARD, *Promatrah Sotonu kako poput munje pade*, str. 121.

¹⁹ *Isto*, str. 205.

Crkvu onima koji su vani kao znak podignut za narode”.²⁰ Vidimo da *Konstitucija* liturgiju bitno veže uz Krista i Crkvu te jasno pokazuje kako je njezin temelj žrtva (što je sličnost sa suvremenim čitanjem ujedinjenja), ali žrtva Krista koji u sebi ujedinjuje sve žrtve i unosi ih u spasenjski odnos, tako da “s Kristovim je križem završeno vrijeme žrtava”.²¹ Žrtve dakle postaju prostorom Božjeg spasenjskog djelovanja koje nas čini jednakima i zajedničarskima. Tako uočavamo da su Crkva i liturgija dvije stvarnosti koje nije moguće promatrati jednu bez druge, nego samo u uzajamnosti odnosa.

Zajednica, znamo, uvijek pretpostavlja okupljenost različitih naroda, kultura, mentaliteta, uvjetovanosti koje proizlaze iz sociološkog okruženja, ali pretpostavlja i određenu okupljenost oko nečeg ili nekog koji ju je kadar učiniti jedinstvenom, te uništiti razdjelnicu različitosti. Tako i okupljenost zajednice vjere oko Krista, glave Crkve, omogućuje zajedništvo koje se očituje u zajedničkom slavljenju otajstava i zajedničkom poslanju naviještanja Istine koja je sposobna od mnogoga učiniti jedno. Otvarajući se Kristu, zajednica, zapravo, biva prožeta novim kulturološkim, sociološkim, narodnim identitetom čije se rađanje događa samo unutar slavljenja vjere, unutar liturgije. Takvo nas shvaćanje dovodi do zaključka kako “Crkva postaje Crkva po bogoslužju u kojemu ulazi u molitvu Isusa Krista i tako s njime u sferi Duha Svetoga, govori Ocu.”²² Najizuzetnije očitovanje Crkve jest, kako vidimo, u liturgijskoj molitvi i zajedništvu u koji nas ona uvodi, a to je zajedništvo Presvetog Trojstva.

No Drugi vatikanski koncil u već citiranom dijelu, spominje kako liturgija pokazuje Crkvu onima koji su vani, i to kao znak uzdignut.²³ U tom izričaju svakako se može odčitati govor o potrebi cjelovitog svjedočanstva kako na pojmovnoj tako i na egzistencijalnoj (iskustvenoj) razini. I tu dimenziju svjedočanstva, naglašava Ratzinger, nosi bogoslužje, jer “samo u zajednici riječ ima svoj životni prostor”.²⁴ Takvo nas kvalificiranje zajednice pak dovodi do promatranja Crkve kao mjesta okupljenosti oko

---

²⁰ SC 2.

²¹ Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrснуća*, Split, 2011., str. 52.

²² Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Teološki nauk o principima. Elementi fundamentalne teologije*, Ex Libris, Rijeka, 2010., str. 154.

²³ Usp. SC 2.

²⁴ Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Teološki nauk o principima*, str. 384.

Krista – Svećenika novoga Saveza, u kojoj riječ postaje čin, odnosno u kojem se očituje performativni značaj riječi, vodeći do ispravnog shvaćanja pretvorbe koja se događa u liturgiji. Naime smisao čitave transupstancijacije nije samo promjena kruha i vina u Tijelo i Krv Kristovu, Kristove muke u čin darivanja, smrtnog tijela u uskrslo, pretvorba primatelja u Krista, nego i da primajući te spasonosne darove, zajednica može i mora biti svjedokom promjene unoseći u svijet istu pretvorbu čineći ga, ne samo boljim, nego i mjestom početka ostvarenja Božjeg kraljevstva.²⁵ Takav zahtjevn proces koji se posebno stavlja pred projekt nove evangelizacije očekuje njezinu utemeljenost u liturgiji, jer samo iskustvom promjene sebe i vlastitoga bića (tog učinka liturgije) možemo ući u govor i čin promjene svijeta. Ta se promjena očituje na svim razinama. Tako primjerice na kulturološkoj razini dolazi do rađanja *liturgijske kulture* koja biva polazištem izgradnje civilizacije ljubavi utemeljene na iskustvu ljubljenosti Boga u njegovu spasenjskom sebedarivanju; na sociološkoj razini rađajući *društvo komunitarnosti* koje može nadvladati suvremeni problem otuđenja čovjeka; a na narodnom pak planu otkrivajući svoj identitet u pozvanosti i darovanosti spasenja očita u nazivu *populus Dei*.

Svi ti elementi svjedoci su još jedne potrebe uključenja liturgijskog značenja i tumačenja u pokret nove evangelizacije. Liturgija stvara Crkvu i pomaže joj u otkrivanju vlastitog identiteta koji se primarno nalazi u zajednici, i to u zajedništvu s Kristom koji uvodi u zajedništvo Presvetog Trojstva, te u zajedništvo s braćom i sestrama po daru krštenja. Odnos osobnog i komunitarnog tako leži u temeljima liturgijske obrednosti koja za cilj ima komunicirati otajstveni događaj Kristova spasenjskog djela. Najočitiji primjer pretakanja osobnoga molitvenoga sadržaja u komunitarni izričaj pronalazimo u euhološkim uzorcima liturgije Crkve. U ovom kontekstu navodimo samo primjer *Zborne molitve* koja u svojem prvom dijelu, onom osobnom koji dolazi nakon poziva "Pomolimo se", ističe važnost osobnog sudjelovanja (udioništva) u liturgijskoj molitvi. Taj 'osobni' dio zatim, izricanjem molitve Crkve po usnama predslavitelja, postaje zajedničarski i biva uključen u zajednicu koja slavi i koja više ne poznaje ništa svoje nego joj je sve zajedničko, pa tako i sama molitva dionika slavija. Osobnost slavitelja biva prožeta zajedništvom zajednice vjere

²⁵ Usp. Joseph RATZINGER, *Na putu k Isusu Kristu*, Split, 2005., str. 143-145.

koja pronalazi svoj identifikacijski kod u Kristu. Upravo zbog toga utemeljenost Krista u Crkvi i njezinu najvlastitijem izričaju – liturgiji, omogućuje snagu navještaja i otkriva novost poslanja u svijetu obilježenom patnjom i boli. Zato je dobro primijetio Matulić kazavši »da bi liturgija dala odgovor na egzistencijalna pitanja o patnji i zlu, ona mora postati egzistencijalnom, a da bi kršćanska egzistencija prihvatila njezine odgovore – ona mora postati liturgijskom«. ²⁶ Kršćanska egzistencija koja je obilježena zahvatom liturgije – Božjeg spasenjskog djelovanja – može biti istinski navjestitelj Riječi koja je u stanju učiniti živim navještaj spasenja darovana na novi način i to prenoseći iskustvo spasenja kroz obredno djelovanje liturgijskog slavlja.

4. LITURGIJSKA ANTROPOLOGIJA: ŽIVOT (U) DAROVANOSTI

I tako dolazimo i do četvrte karakteristike poslanja projekta nove evangelizacije koju papa Benedikt XVI. stavlja pred nju, a naziva je “*gubitak osjećaja za sveto*”. Promatrajući u cijelosti sve ove probleme pred kojima se nalazi nova evangelizacija, čini mi se kako je ovaj upravo najvažniji i kako traži od nas najviše pozornosti budući da su njegove posljedice vrlo teške, a one su, između ostalog, i dovođenje u pitanje samih temelja kao što su vjera u Boga, objava Krista, te zajedničko razumijevanje dostojanstva života od prirodnog začeca do prirodne smrti. Gubitak osjećaja za sveto predstavlja gubitak čovjeka sama. Čovjek gubi sigurnost svojih koraka i ne zna više koje je njegovo izvorište, ali niti koji je ušće njegova života, te živi po načelu ugodnosti ‘uživaj danas’.

Govor o osjećaju za sveto u nama budi mnoga pitanja. Tako je prvo pitanje što je to sveto, postoji li njegova definicija, može li se to ‘sveto’ upojmiti? O cjelovitoj i sažetoj definiciji svetoga ne može se tako lako govoriti. Tijekom povijesti mnogi su filozofi i povjesničari religija pokušali ponuditi odgovor na to pitanje. Mi ćemo se ovdje, zbog kratkoće prostora, osvrnuti samo na tri autora koji naglašavaju pojedine segmente toga pojma, a možemo ih uključiti u stvaranje definicije svetoga. Na početku valja spomenuti *Friedricha Schleiermachersa* koji će reći da je

---

²⁶ Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, str. 327.

sveto "osjećaj ovisnosti".²⁷ U njegovoj definiciji nije jasno izrečen objekt ovisnosti, ali je on zasigurno implicitno uključen. Naime, ako promotrimo filozofsko-ontološko poimanje života bit će nam sasvim jasno da je upravo bitak (*esse*) ono što daje biti. Definicija bitka zato glasi: bitak je ono po čemu jest sve što jest. Ako je to tako, onda taj bitak treba biti nepromjenjiv, stalan, a upućenost na njegovu stalnost, kao i na nepromjenjivost, dovodi nas do zaključka kako su te karakteristike one koje mi pridijevamo Bogu. Tako nam postaje jasno da je Božja bit biti, da je njegov bitak istovjetan biti, te nema vremena kada on nije bio i kada ga neće biti. Ako ovako, ispravno, pojмимо Schleieramcherov *osjećaj ovisnosti*, onda ćemo vrlo lako uočiti implicitni objekt, a to je Bog. Upravo ovisnost o Bogu i osjećaj koji nam ta ovisnost pruža stvara u nama sveto, otvara nam područje nečeg svetog koje bitno pripada svakome čovjeku, te je rezervirano za njegov odnos sa Svetim.

Rudolf Otto, jedan od proučavatelja religija, reći će kako je sveto "osjećaj stvorenosti".²⁸ Osjećaj stvorenosti upućuje nas na neku stvarnost stvorenja koje ga bitno nadilazi, koje je ne samo po shvaćanju, nego i po stupnju postojanja veće, jer ga je upravo ono pozvalo u život, stvorilo ga je. Stvorenjski nas osjećaj tako upućuje na povezanost sa Stvoriteljem kojega pojмимо kao osobu. Izgubiti stvorenjski osjećaj znači izgubiti svoj identitet, te zamijeniti uloge između čovjeka i Boga. Upravo to čini suvremeni čovjek kad zaboravlja Stvoritelja i na njegovo mjesto postavlja sebe kao mjeru svih stvari. Tada nužno dolazi do propadanja čitavoga društva, jer se izmjenjuje ljestvica vrjednota i nije više jasno temeljno prirodno pravo koje sve obvezuje i koje je izvor svakoga moralnoga postupanja. Dehumanizacija koja se skriva pod modernim pojmom humanizacije (pojmom kojim se danas koristimo čak i u životinjskom kontekstu) otkriva nam svu slabost čovjeka i njegovo zanemarivanje svetoga u sebi. Takvo zanemarivanje može proizvesti samo jedno: otuđenje čovjeka od samoga sebe i zatvorenost u svoj svijet, zanemarivanje drugih i obezvrjeđivanje njihovih prava, te otklon prema Bogu i svemu što pripada njemu jer se to predstavlja kao ukinuće 'velike' čovjekove slobode.

²⁷ Rudolf OTTO, *Sveto. O iracionalnom u ideji božanskoga i njezinu odnosu spram racionalnoga*, Zagreb, 2006., str. 17.

²⁸ Rudolf OTTO, *Sveto*, str. 20.

Upravo iz takvog promatranja unutar (post)modernog društva dolazi treći pogled na sveto koji preuzimamo od Mircee Eliadea koji tvrdi kako je za suvremenog čovjeka sveto “*par excellence* zapreka njegovoj slobodi”.²⁹ Iz te definicije, koja se može činiti i pomalo smionom, sigurno je kako postoji razlog njezina nastajanja. Naime suvremeni čovjek je uvjerenja kako on sam sebe ostvaruje, te mu nije potreban nikakav bog ili bogovi koji bi mu omogućili rast u slobodi, dapače, to bi značilo njegovo ropsko služenje i podvrgavanje pojedinom božanstvu. Takvo promatranje svetoga, koje se ne dovodi u odnos niti s Početnikom i Dovršiteljem života – Stvoriteljem, niti je gotovo prisutno u samome čovjeku, dovodi do stvaranja nove antropologije koja čovjeka ne promatra kao osobnost i dar, nego kao nakupinu stanica i plod užitka. Degradacija i desakralizacija ljudskog života dovodi do nepoštovanja istoga, odvodi u prostore ponora i tame, gdje svjetlo ljubavi teško dopire, i dovodi u prostor neslobode koja može biti istinski otkrivena i zaživljena tek u odnosu s Kristom koji postade robom, da roba otkupi.

Zbog ovih i ovakvih razloga upravo se pred novu evangelizaciju stavlja projekt re-sakralizacije ljudskog života ili unošenja svjetla u te tamne ponore suvremenog svijeta, jer ona (nova evangelizacija) biva nošena riječju: “Bog je tako ljubio svijet da je dao svojega Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni” (Iv 3,16). Ljubav prema svijetu i ljubav prema životu uvijek su odraz ljubavi prema Stvoritelju. Takva nas ljubav ne odvodi daleko od svijeta i njegovih problema, nego nas uvodi u sâm njegov problem unutar kojeg želi donijeti svjetlo spasenja.

Primjećujemo kako sve spomenute definicije svetoga u sebi sadržavaju ontološko određenje koje ne pripada samo nekome, nego svima. To ontološko određenje odnosi se na dostojanstvo stvorenosti, te danas sve više teološki diskursi raspravljaju o dostojanstvu ljudske osobe i njenoj neprocjenjivoj vrijednosti. No zasigurno upravo liturgija u sebi nosi snažan pečat istoga. Liturgija koja je sama u sebi “sveto djelo”,³⁰ otkriva kroz svoje euhološke uzorke i veličinu dara ljudskog dostojanstva. Snažno će baš tu dimenziju, kao i vrijednost krsnog dostojanstva koje je na određeni način preduvjet udioništva u liturgijskom djelu,

---

²⁹ Mircea ELIADE, *Sveto i profano*, str. 124.

³⁰ SC br. 7.

istaknuti *Zborna molitva Danje mise Božića* govoreći: “Bože, divno si saznao čovječje dostojanstvo, a još ga divnije obnovio.” Otkriti svoje dostojanstvo unutar prostora Božjeg djelovanja kao što je to liturgija znači ući u Savez s Bogom, sklopiti Savez s Njime koji poznaje nas i naše dostojanstvo bez obzira na ranjenost grijehom koja je Kristu zasigurno bila i jedna od poticaja i razloga utjelovljenja što će snažno izreći liturgija uskrsne noći riječima: “O, sretne li krivice, koja zavrijedi takvog i tolikog otkupitelja.”³¹ Kristovo obnoviteljsko djelo naše naravi, koje čini po svojem utjelovljenju, daje čovjeku veće dostojanstvo negoli kad je stvoren.³² Zato promatrati sebe u Kristovu svjetlu znači ozbiljno uzeti njegove riječi, i na novi način ispravno vrjednovati sebe, kao i dostojanstvo drugih.

Primjećujemo kako nekim od ovih molitvenih izričaja Crkve liturgija pruža novu sliku o čovjeku, novu antropologiju. *Liturgijska antropologija* promatra čovjeka novim očima, očima samoga Boga, i to kao osobu sposobnu ući u odnos s Vječnim, Otajstvenim, Svetim, te stvoriti zajedništvo s Njim koje nas odgaja za cjelovitost odnosa prema sebi i bližnjemu. Liturgijska antropologija također iznova pokušava otkriti ono sveto u nama koje nije plod nekakvog našeg truda ili uspjeha, nego jedino posvećujuće milosti, a ona je novi način postojanja čovjeka koji ima udjela u Božjoj naravi. Liturgija omogućuje prostor takve milosti, zato govori često u svojim popričesnim obrascima o tom udioništvu koje je jamstvo budućeg života i novog dostojanstva.³³ Novi život u Kristu omogućuje čovjeku i novi pristup Bogu koji je sada označen sinovskim predznakom prisnosti i blizine. Liturgijskom molitvom i mogućnošću otvaranja Božjem spasenjskom djelovanju unutar same liturgije otkriva se čovjekovo dostojanstvo oblikovano na sliku Krista, na sliku svetosti.

Nova evangelizacija koja prilazi čovjeku s krivim shvaćanjem i zamagljenim poimanjem svetosti dostojanstva osobe koje u sebi nosi, može biti autentična u govoru navještaja i življenju istine samo ako otkrije i zaživi sliku o čovjeku koju nudi liturgija. Čovjek, zacijelo, nigdje drugdje se ne promatra s većim poštovanjem

³¹ Vazmeni hvalospjev, u: *Rimski misal*, Zagreb, 1980., str. 206.

³² Usp. *Zborna molitva četvrtka IV. vazmenog tjedna*, u: *Rimski misal*, str. 255.

³³ Ovdje se osvrćemo samo na molitve unutar Vremena kroz godinu: *Popričesna molitva 3., 4., 12., 20., 26. i 28. nedjelje kroz godinu*.

i dostojanstvom kao što je to u liturgiji Crkve. Okupljen u zajedništvu vjere on je jedan od subjekata bogoljudskog čina, kakva je narav liturgijskog slavlja. Dostojanstvo Božjih sinova i kćeri jedino je razumljivo u slavljenju. Slavlje kakvog poznaje liturgija medij je očitovanja sigurnosti ispravnog shvaćanja dostojanstva ukorijenjena u božansku zbilju i jedini istinski prostor slavljenja istoga. Stoga poslanje nove evangelizacije s ciljem otkrivanja svetoga u čovjeku mora nužno početi od liturgijske antropologije koja sudionike slavlja prepoznaje kao subaštinike Kristove, i subaštinike Božje (usp. Rim 8,17).

5. LITURGIJSKA PEDAGOGIJA: PUT ŽIVOTNOG PRIANJANJA UZ ISTINE VJERE

Posljednji problem ili poteškoća na koju ćemo se osvrnuti u ovom pregledu, stavljajući je u kontekst liturgije, odnosi se na neizravno izrečenu riječ pape Benedikta XVI. o *infantilizaciji* vjere. Papa u normativnom *Motu proprio* spominje kako življenost vjere, koja je danas aktualna, najčešće nije ukorijenjena u zbiljnost Crkve, te ostaje na površnoj razini i tako ne svjedoči o ozbiljnosti njezina sadržaja. Ozbiljnost vjere zamijenjena je nekim djetinjastim poimanjima i shvaćanjima koji ne donose sigurnost vjerujućeg Otajstva, kao ni racionalnu opravdanost istoga. Vjera, ipak, budući da traži povjerenje, ne traži nijekanje racionalnog shvaćanja i razumijevanja, kao što se to danas u većini slučajeva misli ili pak tvrdi. Povjerenje se ne temelji samo na nekom racionalnom (ne)opravdanju, već zahtijeva egzistencijalnu naslonjenost na osobu od povjerenja koja treba biti ukorijenjena i u razumskom shvaćanju koje svjedoči ozbiljnost i istinitost takvog procesa naslanjanja.

Infantilizacija vjere, koja je postala općeprihvaćen fenomen kod velike većine vjernika, nikada ne može u potpunosti biti svjedokom iskrene i cjelovite vjere. Naime infantilizacija vjere postaje upravo suprotno. Ona pokazuje svoje površnosti, svoje nemogućnosti zahvaćanja dubina čovjeka, ono što se bitno tiče njegova identiteta. Vjera je uvijek predanje čitava bića, a ne samo nekog njegova dijela. Vjera nosi u sebi radikalnost cjelovitosti i potpunosti do te mjere da je njezina izdaja neprepustanje pojedinog dijela njezinoj snazi preobrazbe. Stoga vjera koja ne zahvaća sva područja čovjekova djelovanja, koja ne svjedoči o angažiranosti svim srcem, svom dušom i svim umom (usp.

Mt 22,37), predstavlja okrnjenje vjere, te je čini neozbiljnom i neodgovarajućom potrebama suvremenog čovjeka koji teži sve više, unutar površnosti kojih se nalazi, za potpunim povjerenjem i zahvaćenošću Riječju koja je kadra u čovjeku učiniti obrat življenja za neiskoristivo, neprofitabilno i, ljudski gledano, neracionalno.

Svjedočanstvo takve okrnjenosti vjere kakva je sve više prisutna u Crkvi i društvu, što je bio i jedan od poticaja usustavljivanja teološko-vjerničkog govora o novoj evangelizaciji, govori o potrebi nove pouke vjere otkrivajući jednu posebnu pedagogiju, *pedagogiju molitve*, budući da je molitva svjedokom dinamične povezanosti Boga i čovjeka. O potrebi takve pedagogije govore *Smjernice (Lineamenta)* za XIII. biskupsku sinodu u Rimu 2012. pod nazivom *Nova evangelizacija za prenošenje kršćanske vjere (La nuova evangelizzazione per la trasmissione della fede cristiana)* koje u svojoj cjelovitosti prenose područje rada biskupske sinode i naglaske koje će ta sinoda promatrati. Razmatrajući u drugom dijelu o naviještanju Evanđelja, ističe se uloga pedagogije vjere kroz molitvu, te posebna uloga liturgije u tom odgoju, riječima: "Prenošenje vjere ne dolazi samo kroz riječi, nego zahtijeva odnos s Bogom kroz molitvu koja je ista činjenoj vjeri. I u tom poučavanju molitve odlučujuća je liturgija sa svojom vlastitom pedagoškom ulogom, u kojoj je Bog onaj koji poučava i istinski učitelj molitve jest Duh Sveti."³⁴ Dakle, primjećujemo, molitva ima bitnu ulogu u prenošenju vjere, a liturgija jest ta koja je sposobna odgojiti ispravnu molitvu.

Stavljajući molitvu kao ekvivalent činjenoj i govorenoj vjeri unutar procesa prenošenja vjere, otkriva se njihova međusobna povezanost jer, kako tvrdi Hans Urs von Balthasar, »onaj tko Božje lice ne poznaje iz kontemplacije, neće ga prepoznati ni u akciji».³⁵ No budući da se svjedočanstvo infantilizirane vjere ponajprije očituje u molitvenom životu koji najčešće biva instrumentaliziran za pojedine privatne čine pobožnosti koji ne odražavaju niti istine vjere, a niti bitnu komunitarnost samih

³⁴ SINODO DEI VESCOVI, XIII. Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi, *Lineamenta "La nuova evangelizzazione per la trasmissione della fede cristiana"* (2.II.2011.), br. 14, u: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20110202_lineamenta-xiii-assembly_it.html (06. 07. 2011.).

³⁵ HANS URS VON BALTHASAR, *Samo je ljubav vjerodostojna*, Zagreb, 1999., str. 74.

čina, uočava se potreba promjene istih i povratak na njihov izvor. U tom procesu osobito se očituje djelatnost liturgije koja, kako svjedoče *Smjernice*, prenosi Božji zahvat pouke u čovjekovu molitvu. Čovjek svojom otvorenošću liturgijskom činu dopušta Božji zahvat u sebi koje čini djelo obraćenja.

Infantilizirana vjera najčešće počiva na krivim slikama Boga, što sukladno naravi samoga odnosa Boga i čovjeka dovodi do nejasnoće u tom odnosu i djetinjastom korištenju Boga u svoje svrhe ili pak, on postaje 'dežurnim krivcem' za sve neuspjehe života. Cilj je liturgijske pedagogije infantiliziranu vjeru učiniti ozbiljnom, ali ne u smislu nenasmijanog lica, nego radosnog predanja, te pokazati i očistiti našu sliku Boga koja je uvjetovana kulturološkim, sociološkim i antropološkim danostima. Put je njezina djelovanja molitveni izričaj Crkve kroz euhološke uzore koji su puni simbolike i značenjskog sadržaja u otkrivanju slike Boga, no mi ćemo se u ovim razmišljanjima zaustaviti samo na jednom koji smatramo eminentnim primjerom (ne) ispravnog shvaćanja Boga. Kao Božju vlastitost spominjemo i svemoć, odnosno svemogućnost. No vjerojatno, svemoć uvijek promatramo kao mogućnost silovitog djelovanja, kao priliku za činjenje nekih ekstravagantnih djela koje bitno nadilaze samoga činitelja u njegovoj snazi, te i Božju svemoć poistovjećujemo s tim sadržajem. Liturgijska molitva u potpunosti čini zaokret. Ona ne pojmi na taj način Božju svemogućnost. Naime u *Zbornoj molitvi 26. nedjelje kroz godinu* Crkva moli ovako: "Bože, ti svoju svemoć očituješ najviše praštanjem i milosrđem." Praštanje i milosrđe u nas su najčešće poimani kao izraz slabosti, a ne svemogućnosti. Zbog toga ovakva euhološka tvrdnja nudi novost promatranja i shvaćanja Boga koji omogućuje odnos s čovjekom, odnos temeljen na sličnosti, sada i do mjere svemogućnosti.

Sve nas to odvodi i na prostor novog govora vjere koji nosi zahtjev razumljivosti. Zbog toga, važno je naglasiti, kako bi se novi govor vjere unutar liturgije trebao odnositi, ne na promjenu govora unutar određenih modela strukturalizma koji takav govor mogu učiniti pomodarnim, nego u pokušaju izricanja stvarnosti liturgijske zbilje u konkretnom i razumljivom jezičnom aksiomu današnjice. Takav zahtjev koji liturgiju i njezinu znanost stavlja pred pokret nove evangelizacije donosi otklon od nerazumljivih izričaja i otvara se čovjeku u konkretnom molitvenom životu Crkve. Primjer koji nosi takvo iskustvo svakako je *lectio liturgica*, tj. molitveno čitanje euholoških uzoraka Crkve. Potrebno je

sve više u vjernika stvarati i obnavljati svijest za ispravnost liturgijske molitve i njezinih izričaja. Put prihvaćanja tih molitava u život vjere jest redoviti susret s njezinim oblicima u pastoralu, koji danas, nažalost, zna biti zanemaren. "Te molitve, izmoljene samo u liturgijskim slavljinama, ne dopiru do našega srca. Ako su analizirane tijekom tjedna, ako postanu sastavnim dijelom naših osobnih razmišljanja i molitava, njihov je odjek sasvim drugačiji",³⁶ stoga je potrebno formirati zajednice koje će znati njegovati liturgijski molitveni izričaj. Molitveno čitanje i proučavanje euholoških uzoraka, te usvajanje i prihvaćanje sadržaja molitve u konkretni život stvara prostor djelatnog iskustva kršćanskog života koji zahvaća vrijeme, prostor i ljude. Tragove takva puta prepoznajemo u hodu svetaca koji uvijek svjedoči, otvarajući se riječi molitve Crkve, o pronalasku novog izraza vjere ukorijenjena u tradiciji koji (p)ostaje življeni navještaj. Takav nam put donose i Franjo i Klara, i Ivan od Križa i Terezija Avilska, i Ivan Pavao II. i Majka Terezija, što svjedoči o suvremenosti i sjevremenosti riječi molitve Crkve koja ocrtava jednostavnu vjeru, a upravo »jednostavna vjera žive Crkve jest instancija za navještaje"³⁷ i otkrivanje njezinih temelja. Liturgija s takvom ulogom biva svjedokom kako ozbiljnost vjere ne ovisi o racionalnijim formulama vjere, nego o životnom stajanju uz njezine istine. Liturgija nasuprot infantilizmu suprotstavlja ozbiljnost slavljenja jednostavne vjere, jer Boga promatra kao prvog subjekta slavlja koji u odnos s čovjekom ulazi do mjere potpunog predanja.

Pedagoška uloga liturgije ključna je u shvaćanju molitvenog života Crkve. Ona jedina predstavlja kriterij svake druge molitve. Molitva koja svoj izvor i svoju oblikovanost ne nosi iz liturgije ne može odgovarati potrebi Crkve, te je ona uvijek izraz vlastitosti, a ne komunitarnosti. Zajedničarsko poimanje molitve uvijek je svjedokom ozbiljnosti i cjelovitosti, kao i radikalnosti koju nosi kršćanski molitveni odnos s Bogom. Dotaknutost Bogom, te njegov zahvat u životu pojedinca očituje se samo u zajednici koja je istinski medij iskustva, a ispravni pokazatelj takvog zahvata i iskustva jest angažiranost na području međuljudskih odnosa unutar iste zajednice i vjerno ispunjavanje svojih svagdanjih

³⁶ Ivan ŠAŠKO, "Molitveni ulomak došašća o nemiru iščekivanja. Razmišljanje nad jednom zbornom molitvom", u: *Živo Vrelo* 12/2009., str. 17.

³⁷ Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, Zagreb, 2011., str. 36.

obveza. Liturgija tako i ovdje predstavlja miljokaz projekta nove evangelizacije u prenošenju ozbiljne vjere koja posjeduje racionalnu utemeljenost, egzistencijalnu predanost, te slavlvenu sigurnost stvarajući vjernike spremne ući u dijalog novog navještaja koji je kadar učiniti preobrazbu društva, svijeta i vremena.

UMJESTO ZAKLJUČKA

114 Nova je evangelizacija pokret koji predstavlja najočitiiji znak odgovorâ Crkve na ‘znakove vremena’. Ona očituje zauzetost Crkve za svijet. Nova evangelizacija svjedok je ne bježanja Crkve od svijeta i njegovih problema, nego susret sa svijetom koji je željan života s Kristom zahtijevajući ljubav prema Istini. Takav se susret ne događa izvan svijeta, nego u svijetu. No takva želja i takva zahtjevnost koju nosi pokret nove evangelizacije očekuje angažiranost svih mogućih elemenata crkvene zbiljnosti, ponajprije angažiranost teoloških disciplina koje nastoje poticaj vjere izraziti u racionalnim izričajima. Trajni poticaj obnove Crkve očitava se iz njezine zemaljske zbiljnosti koja je povijesno određena, ali ta obnova ponajprije mora biti trag i znak ishoda života Crkve koji se pronalazi u Kristu i njegovoj objavi, a svjedoči o nepromjenjivoj bitnosti Tijela Crkve. Snaga takve zauzetosti ponajprije se očituje u liturgiji Crkve kojoj nije ravno “ni jedno drugo djelo Crkve”.³⁸ Liturgija dakle biva shvaćena kao snaga djelovanja Crkve, u ovom slučaju postaje snagom pokreta nove evangelizacije. Zato nova evangelizacija koja proizlazi iz svijesti *Ecclesia semper reformanda*, može biti shvaćena jedino ako se ta obnovljivost Crkve događa po liturgiji (*secundum/iuxta liturgiam*).

U ovom našem presjeku problema s kojima se susreće nova evangelizacija biva jasno viđeno kako je svaki govor o novoj evangelizaciji izvan konteksta liturgije promašen, jer jedino ona ima božansku snagu aktualizacije, snagu usadašnjenja Krista u život zajednice vjernika.³⁹ Vremenu koji nosi snagu zaborava vječnosti, liturgija suprotstavlja snagu spomen-čina koji predstavlja uvremenjenje Vječnoga. Sekularizmu koji mijenja

---

³⁸ SC 7.

³⁹ Usp. Ante CRNČEVIĆ – Ivan ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije*, str. 161.

značenjsku vrijednost obrednosti koja se gubi u ovostranosti, liturgija suprotstavlja obred koji proizlazi iz Otajstva te je sposoban prenijeti snagu spasenja u život obrednog slavitelja. Kulturološkom i sociološkom aspektu asimilacije suvremenog društva utemeljenog na koristoljubivosti i iskoristivosti, liturgija suprotstavlja liturgijsku kulturu zajedništva koja se temelji na neiskoristivosti bližnjeg i istinskom odnosu predanja i služenja. Problem gubitka osjećaja za sveto i zamagljivanja stvorenjskog identiteta, liturgija suprotstavlja sveti čin Boga i čovjeka te otkriva novost darovanog dostojanstva sinova i kćeri Božjih osposobljenih za dioništvo u božanskoj naravi. Infantilizmu vjere koji ne uočava vrijednost i ozbiljnost slavljenih otajstava, liturgija suprotstavlja pedagošku dimenziju obrednosti koja uvodi u zajedništvo s Bogom i bližnjima. Liturgija na neki način postaje ishodom govora nove evangelizacije. Ona nas uvodi u istinski *mens Ecclesiae* i otvara put ispravnog shvaćanja njezinih namjera i njezinih ciljeva. Stoga liturgija jest prostor ostvarenja ciljeva nove evangelizacije i trajni korektiv njezina poslanja.

Nadalje, liturgija zahvaća unutar procesa nove evangelizacije obje strane: navjestitelja i primatelja navještaja. U navjestitelju ona otvara prostor i nudi vrijeme boravka sa sadržajem navještaja – Kristom. Kroz nju, navještaj postaje živ i djelotvoran, jer za temelj ima iskustvo spasenjskog djelovanja koje budi svijest potrebe navještaja, jer Bog želi spasenje svih ljudi (usp. 1 Tim 2,4). U primatelju navještaja, budući da su primatelji uvijek kršćani, jer je riječ ponajprije o reevangelizaciji, liturgija stvara prostor budnosti i otkriva spasenjski dar koji prenosi, a zahvaća u konkretni život čovjeka. Liturgija tako predstavlja eminentno mjesto spasenja (*locus salutis*), odnosno ona postaje prostorom življenja dara spašenosti i otkupljenosti. Kristovo djelo spasenja otkriva istinu čovjeka, ono odvodi u prostore predanja i prijateljstva, te stvara novi život koji uključuje i nove odnose. Zato opravdano primjećuje Ratzinger kako »kršćanska vjera misionarskim žarom želi izvoditi iz dosadašnjeg i uvoditi u novo«,⁴⁰ a novu evangelizaciju sa svojim navještajem smijemo promatrati u okvirima takvoga misionarskog poleta s ciljem uvođenja u novo.

Živost liturgije svjedoči kako čitava teologija može biti ispravno shvaćena jedino iz pogleda liturgije. Naime ona djelatno

⁴⁰ Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Teološki nauk o principima*, str. 381.

uprisutnjuje, slavi i omogućuje udioništvo u naviještanim istinama vjere. Prema benediktincu Ciprianu Vagagginiju, poznatom liturgičaru prošloga stoljeća, »liturgija je točka susrećišta u kojoj su konkretno življeni: Biblija, dogma, tradicija, nauk učiteljstva, teologija, i ona je životno središte pastoralnog života Crkve«. ⁴¹ Ona tako na određeni način predstavlja spoj čitave teologije Crkve, te se može govoriti o svojevrsnom svođenju teologije na liturgiju. Zahtjev ovdje postuliran kroz aksiom *reductio omnis theologiae ad liturgiam* može biti shvaćen jedino unutar 'bonaventurovskog' promatranja pojma *reductio* gdje se "ne radi o izvana nametnutom podređivanju a pogotovo ne o reduciranju-svođenju umijeća i znanja (u ovom slučaju teološkog, op.a.) na teologiju (odnosno liturgiju, op.a.) tako da ona izgube svoju vlastitost niti se radi o njihovoj pukoj služničkoj funkciji s obzirom na teološko (liturgijsko, op.a.) znanje.(...) Pojam *reductio* nosi u sebi značenje posredovanja ili medijacije samog temelja i onoga utemeljenoga što bi inače ostalo bez nužnog i dostatnog utemeljenja."⁴²

Tako promatran pojam svođenja, zapravo, pokazuje doksološki identitet čitave teologije, te spasonosni nauk Božjeg sebpriopćavanja, koji kroz svoju metodu teologija izražava, biva slavljen, življen i, na poseban način, iskustven.

Ipak, treba priznati da takav pogled u sebi nosi i opasnost koju možemo nazvati *panliturgizmom*. Naime tim se pojmom želi izraziti bojazan da se čitav život vjere svede samo na liturgiju, te se želi razjasniti kako nije samo liturgija djelo Crkve. O tim opasnostima progovara i Koncil u *Sacrosanctum Concilium* kada veli da je "bogoslužje vrhunac kojemu teži djelovanje Crkve i ujedno vrelo iz kojeg struji sva njezina snaga".⁴³ Djelovanje Crkve izvire iz bogoslužja Crkve i u njemu pronalazi svoj vrhunac. Ono biva nadahnuto liturgijskim činima, te iz njih crpe snagu. Ali to ne znači da je čitav život Crkve i njezine potrebe navještanja vjere sveden pod liturgijski vid. Takav se pogled ne može zasigurno nazvati panliturgizmom, nego *pan-en-liturgizmom*.⁴⁴ Panenliturgizam ima za cilj označiti život Crkve koji proizlazi

⁴¹ Cipriano VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia. Saggio di liturgia teologica generale*, Roma, 1965., str. 888.

⁴² Stjepan KUŠAR, Uvod, u: Bonaventura, *Tria opuscula*, Zagreb, 2009., str. 73.

⁴³ SC 10.

⁴⁴ Usp. A. M. Triacca, prema: Ante CRNČEVIĆ – Ivan ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije*, str. 163.

iz bogoslužja, te u njemu nalazi svoje ušće. Učiniti svoj život liturgijskim, znači staviti ga u službu obredno slavljenog otajstva koje uvijek iznova otkriva iskrenost i istinitost kršćanskog života. On svjedoči o potrebitosti liturgijske duhovnosti Crkve koja se “hrani *na vrelu svetosti* i koja teži da *život bude bogoslužje, življenje u Svetome*”.⁴⁵ Zato samo kroz panenliturgizam život Crkve (a s njime i projekt nove evangelizacije) biva jasan jer je ona ponajprije zajednica spašenih koja nosi poslanje širenja spasenja svakom stvorenju.

Odgovor Crkve na potrebe nove evangelizacije ponajprije mora biti liturgijski. Crkva živi iz liturgije jer je ona prostor susretišta Boga i čovjeka, ona je prostor Prisutnosti. Nova evangelizacija svoj identitet i snagu svojega rada može pronaći jedino u liturgijskom zajedništvu s Bogom i braćom. To zajedništvo postaje preduvjetom istinskoga vjerničkoga života koji je građen na povjerenju koje traži razumijevanje i racionalno promišljanje sadržaja tog povjerenja. Stoga nova evangelizacija predstavlja živi glas (*viva vox*) i program Crkve koji će svjedočiti o njezinoj ozbiljnosti vjere, a ako taj program ne bude građen na temeljima liturgije, nova evangelizacija neće posjedovati dovoljnu snagu i jasnu bistrinu susreta sa svijetom. Liturgija tako predstavlja test nove evangelizacije i njezine ‘uspjelosti’ u navještaju Istine.

THE ROLE OF THE LITURGY IN THE PROCESS OF EVANGELIZING

Summary

Bringing to light the importance of New Evangelization in the Church’s mission today, the author endeavors in his work to outline the role of the liturgy in the process of evangelizing in a new way. A process that grasps the entire theological thought is also essential for the theology of the liturgy which recognizes in the presence of Christ’s Easter Mystery the necessary backbone for such an evangelistic elan. Following the thought of pope Benedict XVI expressed in the document establishing the Council for promoting the New Evangelization *Ubicumque*

⁴⁵ Ante CRNČEVIĆ – Ivan ŠAŠKO, *Na vrelu liturgije*, str. 172.

et semper, the author seeks to find a place for liturgy and its theological expression which represents a unique compendium for the accomplishment of the New Evangelization. Through some sore points met in the process of New Evangelization, such as the modern understanding of the times, secularism which modifies the significance of ritual, cultural and social aspects of the assimilation of the contemporary society, the problem of loss of feeling for the holy, the infantilization of faith, the author recognizes liturgy as a tried out answer to the contemporary searches and as a perpetual remedy for the mission of New Evangelization. The reality by which we truly become participant of the Christ's saving deed gives us a freshness of step in the announcement of the evangelistical deposit.

Key words: *New Evangelization, liturgical time, liturgical ritual, liturgical culture, liturgical anthropology, liturgical pedagogy.*